

Александра М. Петровић
Гимназија „Светозар Марковић”
Јагодина

УДК 82.0
821.163.41.09 Миљковић Б.
821.163.41.09 Петровић Р.

НА ПУТУ КА ЈЕЗИКУ: ПРОБЛЕМ МЕТОДА

Ајсџиракџи: У овом раду покушаћемо да покажемо значај и вредност херменеутичког приступа језику, који нас ставља у одговорни однос спрема језика. Ослањајући се на Хајдегера, који тврди да се суштина језика открива кроз разговор (*diálogos*) или сусрет унутар дијалога, оно што је језику суштинско разоткрива се путем поезије. Како песник језику не прилази преко граматичких принципа већ путем осећања, чиме се објављује *јлас* песника, онда се и дубљи слојеви језика не могу открити посредством лингвистике као науке о језику, већ путем произвођења (*poiesis-a*). Тиме се кроз књижевност једног народа стварају услови за историју саморазумевања тога народа у времену. То саморазумевање, које иде преко песничког језика, а ми ћемо то покушати да покажемо на примерима Растка Петровића и Бранка Миљковића, темељније је у егзистенцијалном и духовном смислу од оног које би било засновано искључиво на лингвистичком приступу језику.

Кључне речи: метод, језик, књижевност, херменеутика, песничко стварање, саморазумевање, човекова егзистенција.

Полазећи од грчке речи *methodos* што значи пут, питање о методу једино се може разумети као питање о путу – односно средству и начину – који нас води ка разумевању онога за чиме трагамо, тј. онога што је уведено у питање. У нашем случају то је питање језика и књижевности, тачније питање њиховог међусобног одношења. Ако изучавање језика и књижевности посматрамо као део филолошких студија, а те студије сврстане су у подручје хуманистичких наука, онда се научно истраживање поља које заузимају језик и књижевност показује као неодвојиво од питања о методу, односно од проналаска пута нашег саморазумевања. Стога се не може игнорисати веза између језика и људског постојања нити се (национална) књижевност може читати изван процеса саморазумевања једне националне заједнице. Зато, када говоримо о методу, ми заправо говоримо о начину мишљења или путу који одређује нас саме унутар историје.

С тим у вези намећу нам се неколика питања: Може ли се језик заправо научити? Зашто учимо матерњи језик? Шта је оно што је у језику суштинско и какав је однос језика према људском постојању?

Говорити уопште о језику може се само кроз језик, утолико је о језику тешко и говорити. У својој студији *Мишљење и њевање* немачки филозоф Мартин Хајдегер наводи: „Намера да се пође на пут ка језику уплетена је у говор који би хтео да језик разголити, како би га представио као језик и како би то што је представљено изразио, а што у исти мах доказује да нас је сâм језик уплео у говор” (Хајдегер 1982: 220). Ако је, даље, језик кућа бића, како нас учи Хајдегер, онда се и наше мишљење о језику збива кроз језик и унутар њега самог. Стога на језик ни у ком случају не можемо гледати с вана, па је и наш однос према језику, у том смислу, разумевајући, што имплицира да се он никако не може савладати нити научити. Оно са чим се у настави сучавамо јесте, међутим, позитивистички приступ изучавању језика. Са циљем да се језик, путем усвајања језичких норми, у потпуности савлада, што је последица Декартовог рационализма, настава о језику битно се ослања на нормативни приступ језику. Отуда се језик доминантно изучава у оквирима владајућих граматичких принципа, чиме је његово изучавање јасно одвојено од изучавања књижевности. Без намере да овај владајући принцип дискредитујемо, за нашу тему биће потребно назначити и следеће Хумболтово становиште. Хумболт, наиме, језик разумева као посебан рад духа. Вођен таквим схватањем, он трага за оним на чему језик почива, то јест за оним што језик јесте:

„Језик морамо посматрати не као мртав *йроизвод*, већ као *йроизвођење*. Морамо га апстраховати од чињенице да он дејствује као ознака за предмете и као посредник у разумевању. Штавише, принуђени смо да се вратимо брижљивијем испитивању његовог порекла, тесно повезаног с унутрашњом духовном делатношћу, и његовог утицаја на духовну делатност, као и обрнуто: њеног утицаја на језик.” (према: Хајдегер 1982: 226)

На овом месту Хумболт показује да језик није само средство узајамног разумевања, већ да он по себи представља читав један *свеи*¹ који дух својим унутрашњим радом посредује између себе и предмета. Утолико је пут ка језику одређен нахођењем да се историографски прикаже човеков историјско-духовни развој у целини. Језик, дакле, представља духовну ситуацију човека. Отуда је за нас примеренији херменеутички (духовни) метод разумевајућег сазнања. Тиме би дошло до ослобађања језика од граматике за један изворнији суштински склоп, што, по Хајдегеру, јесте задатак мишљења

1 „По учењу савременог идеализма, рад духа је постављање. Пошто се дух схвата као субјект и, на тај начин, представља у схеми субјект-објект, постављање (*thesis*) мора да буде синтеза између субјекта и њихових објеката. Оно што је тако постављено даје поглед на целину предмета. Оно што субјектова снага својим радом развија и поставља између себе и предмета – то Хумболт назива `светом`. У таквом `погледу на свет` људски род постиже свој израз.” (Хајдегер 1982: 227)

и песничког стварања. Премда је нормативни приступ језику нужан, суштина језика не може се свести на граматичке оквире изучавања, те би лингвистика стога требало да ступи у однос са херменеутиком. Херменеутику би овде ваљало узети као посредовање искуства које „брине за пјесничку егзистенцију, у пјевању препознаје облик мишљења и стање егзистенције, а потом, и у том домену, налази изазов за једно цјеловитије саморазумијевање историјског људског постојања” (Вукашиновић 2016: 164). Оно што је језику суштинско открива се, дакле, путем поезије, односно путем песничког стварања. Реч *poiesis* на грчком значи произвођење, стварање. Према речима Хелдерлина поезија је човеково становање, да будемо прецизнији „основна црта човековог постојања” (Хајдегер 1982: 151). Уколико се суштинско у језику, сходно томе, открива посредством поезије, а људска егзистенција је дубоко зароњена унутар песничког становања, онда мислити о језику није могуће изван певања, дакле, изван књижевности, која, како се показало, има снагу приказивања целине човековог историјско-духовног развоја.

Поезија, као претеча књижевности у целини, кроз историју нам потврђује да песничко, у језику и мишљењу, има снагу себе да успостави, јер поезија није пуко певушење, већ је ту реч о песничкој егзистенцији, односно потрази за језиком који је у стању да посведочи стварност. У српској књижевности, у том смислу, издвајају се Бранко Миљковић и Растко Петровић. У својим огледима о поезији Миљковић наводи:

„То што је савремена модерна поезија неразумљива, не значи да она нема шта да каже, или не уме да каже, већ, супротно томе, да она има много штошта да каже и да то казује без остатка. Овде, наравно, није реч о некаквом филозофском садржају поезије, већ о дијалектичкој школованости њена израза. Песнички израз је, најзад, то слободно можемо рећи, дорастао дубини и сложености света, и зар је онда чудно што га данас често сусрећемо и у делима самих научника и филозофа... Разумљиво је да већина, која о свету не зна ништа или зна врло мало, више воли поезију која исто тако о свету ништа не зна. Са своје стране, велика поезија, као и живот сам, одбацује од себе површног човека.” (Миљковић 1991: 159)

Миљковићева поезија и његово стваралаштво у целини јасно нам предочавају значај песничке егзистенције по нашу стварност, и то посредством одговорности за језик и свет. Поезија као таква стога не представља дословну верзију живота и стварности нити је она веран одраз песниковог хтења: „`Песма мора да каже *йосйојим* а не: *йосйоји оно о чему љевам`*, вели Бранко, и креће у трагање за `онтолошким доказом` стиха” (Џацић 1973: 211). Окрећући се ка себи, песма истовремено хрли ка изворима бића и тако налази дубљу везу са светом, враћајући оно што је изгубила у савременом свету: запажено место унутар људског друштва.

Неосимболичка моћ Миљковићевог песничког језика отуда „не одступа од свијета и живота, па онда и не губи своју дејственост или снагу да распозна заборављени смисао и сврху историје” (Вукашиновић 2016: 166). Тако његов песнички језик, та „пропевала битност”, сведочи о томе „да је песма једина конкретизација онтичке суштине, њен рефлекс и пут до ње” (Џацић 1973: 221), али се једнако показује и као шанса за реструктурирањем постојећег наслеђа из духовне ризнице човечанства. У складу с тим, она битна, малармеовска реч за нашег песника има снагу не оне која именује, већ оне која ствара. Сажимајућа снага те „битне” речи открива се у њеном огромном искуству које надилази свако искуство песника. Отуда Миљковић „не тражи да поезија потврди стварност, већ да стварност потврди поезију” (Џацић 1973: 222). Трагајући за покиданом везом са универзумом, захтевајући од песме смисао за ритам и тражећи унутрашњу структуру стиха, он ствара надличну, објективну поезију којом проналази пут до дубљег и обухватнијег проницања живота. Још сасвим млад, поменимо и то, Бранко је назначио какву снагу по њему има поезија: „Само поезија може да одговори на питање шта је живот, било да се од њега удаљава, било да се на њему задржава” (према: Џацић 1973: 269). Зато поезија, према нашем песнику, „никада није негирала свет, већ је настојала да га опева изнутра, да пружи његову интегралну слику у емотивном колориту” (Миљковић 1991: 152).

По Растку Петровићу, нарочито поезија, супротно платонистичкој критици миметичке природе песништва, омогућава песнику суживот са истином, у времену, у историји, дакле, суживот са стварношћу и подношљиву коезистенцију (песничког субјекта) са собом. Супротно формално-логичком конструисању истине, овде се, у де(кон)структивном маниру, допушта њено збивање и кроз саме ствари, кроз свет и бивствовање. Она је стога неодојива од живљења. Онолико колико истина није предмет доказивања, она се, ипак, и након свега, збива, преко суштине поезије. Аутопоетички списи, којима је обogaњено Растково књижевно стваралаштво, према хегелијанском тумачењу², с обзиром на раван онтологије односа дела и писца (песника), представљају дијалектички пут довршења дела књижевности у самоме појму. Другим речима, аутопоетички радови Растка Петровића јесу

---

2 Према Хегелу, естетика као филозофија уметности довршава уметност у њеном идеалу, и то тако што је приводи њеном идеалу – лепоти као чистоме појму. Поједностављено речено, уметност се (само)освешћује преко филозофије уметности: она тек тада задобија свест о своме смислу, сврси, о вредности уметности у времену. У ту сврху, сетићемо се да је Платон сматрао како уметници/песници не знају шта чине, не могу појаснити своје дело, нису разборити, па делују из заноса, односно надахнућа. Зато је, у тоталитету идеала, уметност само један – и то почетни – стадијум разотуђења духа, после кога имамо историјски прелаз из уметности у религију, из религије у филозофију. Самоостварење човечанства, као најопштијег, као идеала живљења у заједници у себи носи искуство лепоте коју, делом – чулно наине, у свет уноси и уметност

пут даљег освешћивања дела или пут самоосвешћивања дела. Поред ауто-поетичког есеја „Хелиотерапија афазисе”, на којем ћемо се нешто касније задржати, занимљиво је претходно истаћи Растков есеј о Сави Шумановићу, у којем песник назначује шта једно уметничко треба да садржи:

„Тако је слика уметникова свет који садржи у себи особени сунчани центар, као што их садржи, масу, овакав наш простор, и у који пресађене наше егзистенције, сасвим попут Ајнштајнове теорије о космосу, осетиле би нову вредност, неизбежно нову вредност простора, времена и личности.” (Петровић 1974: 20)

На овом месту Растко указује на значај теорије релативитета која је, као епохална промена, променила перцепцију космоса и, као таква, у уметничком изразу добила свој веродостојан одговор. Отуда, у истом есеју, песник примећује да је и закон савремене уметности у складу са духом времена и начина живота у њему, па усвајање и примена научних истраживања у уметности представља пут ка успостављању индивидуалности самог уметника. И пошто тридесетих година буде писао о модерном роману, Растко Петровић, у складу с тим, нагласиће потребу романописаца да буду упућени у резултате психолошких, филозофских и физичких истраживања, што ће значити да писац, односно песник мора владати духом свога времена. Проговарајући о књижевном делу као уметничком остварењу, у свом есеју „Стварност у строној и нашој књижевности” Растко наводи:

„Сада када смо већ почели да говоримо о књигама код нас и о страном књигама, мислимо да је тек на последњем месту важно да гледамо само како су и с колико вештине оне писане, већ шта је у њима речено, изражено, остварено као стварност, реалност, као човеково духовно освојење и човечанска вредност.” (Петровић 1974: 223)

Песник, дакле, књигу, односно дело, сматра феноменом универзалних вредности, који, како на другом месту напомиње, у себи садржи стварност „космичког света у коме живимо” (Петровић 1974: 221). Са овог становишта Растко Петровић, дакле, полази, објашњавајући у свом есеју „Хелиотерапија афазисе” како је бременитост историје лишила речи њене космичке снаге, оне која је почивала у првобитности човековог израза. У првом одељку овога списка, песник указује на то како стваралац изнова може задобити изворност речи, како је очистити од њеног симболичког значења које се временом у њу утиснуло и како је спасити шаблона употребе. У том смислу он наводи:

„Отуд сам хтео пре неколико месеци (ма се и удаљио унеколико од уметности), да бих склопио једну просту причу, прво начинити читаве *рејеријоаре* прочишћавања и утврђивања елемената који ће у њој бити употребљени, те да бих у

тој причи постигао велику лепоту тачности у свој њеној мисаоној сложености.” (Петровић 1974: 409)

И код Миљковића и код Растка Петровића распознаје се битно одговоран однос спрам речи и језика. Уколико се има на уму да језик није само средство узајамног споразумевања, „већ и истински *свeт* који *дух* мора да унутрашњим радом своје снаге постави између себе и *предмет*” (према: Хајдегер 1982: 227), од човека се захтева одговоран однос према језику. Таква врста одговорности позива и на учење матерњег језика, и то тако што би изучавање језика, које је део лингвистичких студија, било нужно у спони са студијама књижевности. Та веза, која се данас одржава на формалном нивоу, морала би бити изнутра ојачана и продубљена: преко поезије, дакле, прићи језику, јер, као што смо назначили, нормативни приступ језику не омогућава откривање његовог дубљег, археолошког слоја, већ се посредством *poiesis*-а, кроз књижевност једног народа, стварају услови за историју његовог саморазумевања у времену. То саморазумевање, које се збива преко језика, темељније је у езистенцијалном и духовном смислу од онога које би ишло искључиво преко историје или теорије књижевности. Јер, уколико се књижевност разумева само као део система и једино се тако изучава, у чему јој помажу и теорија и историја књижевности (теорија – преко анализе структуре књижевних дела, а историја – преко архивирања и успостављања књижевно-историјског поретка унутар којег се књижевност и вреднује), онда њој није дозвољено да постане део живота, чиме се није испунио главни задатак историје – а то је пут до мира, лепоте и љубави. Утолико је могуће поставити питање како то да је европски и балкански човек уистину прочитао роман-хронику *На Дрини ћурија* Иве Андрића, а да се потом догодио рат деведесетих година на овим просторима. Другим речима: сва књижевност завршила је унутар образовних установа или елитистичких кругова, изван живота, а у лектири.

Учење матерњег језика преко песништва, односно преко књижевности, према томе, упутило би нас на оно што је најдрагоценије и највредније у човековом духовно-историјском развоју, али би указало и на пут успостављања одговорног односа према језику. Јер, о одговорности спрам језика понајвише нам показује песничка егзистенција. У четвртој студији дела *Сойсџво као друџи*, разматрајући феномен човековог деловања, Пол Рикер појашњава:

„`Зашто је А учинио Х?` `Шта је навело А да учини Х?` Додирнути мотив значи додирнути и дјелатника. (...) С једне стране, трагање за творцем је истраживање које се *може завршити*, које се зауставља одређивањем дјелатника који је генерално означен властитим именом: `Ко је то учинио? Тај и тај`. С друге стране, тражење мотива неког дјеловања је једно трагање које се не може завршити (...).

Ова примједба пружа прилику да подсетимо да се овладавање цијелом мрежом може упоредити са учењем неког језика и да разумјети ријеч `дјелатник` значи научити да се она тачно смјести у ту мрежу.” (Рикер 2004: 102)

Овим Рикер указује на практичну раван откривања језика, односно показује његову васпитно-моралну димензију. Говорећи о језику, ми, дакле, говоримо о речи, и то о датој речи, што позива на бригу о томе како се нешто говори. Није, наиме, циљ само лепо говорити, како су нас учили софисти, већ је неопходно водити рачуна о веродостојности онога изговореног. Са своје стране, о томе нам сведоче и грчки филозофи, а међу њима Сократ, који је својим животом посведочио потпуно јединство говора, мишљења и деловања. То је оно што је истинито у језику и на шта нас језик обавезује.

Из свега наведеног, закључујемо: говорити о језику могуће је само *из* језика, што нам показује да језик није у човековом власништву, те се онда он не може у потпуности нити савладати ни научити. Зато је и депласирано утврђивати чији је језик, односно коме он припада. Оно што је језику суштинско открива се путем песничког стварања, дакле, самоизражавајућа снага духа почива у језику. Отуда је поезија, као претеча писане речи, место нашег самоуспостављања. С обзиром на то да је језик и субјективна делатност, као такав он позива и на одговорност и бригу о ономе што је изречено, али и о начину на који се у односу на њега владамо.

ЛИТЕРАТУРА

- Вукашиновић (2016): *Želimir Vukašinović, Ne čitaj kako je napisano*, Kragujevac: Centar slobodarskih delatnosti.
- Миљковић (1991): Branko Miljković, *Izabrane pesme*, Beograd: BIGZ.
- Петровић (1974): Растко Петровић, *Дела Расџка Пећуровића, књиџа VI: Есеји и чланци*, Београд: Нолит.
- Рикер (2004): Пол Рикер, *Сојсџво као груџи*, Београд: Јасен.
- Хајдегер (1982): Martin Heidegger, *Mišljenje i pevanje*, Beograd: Nolit.
- Џаџић (1973): Петар Џаџић, Бранко Миљковић или неукротива реч, *Криџиџе и оџеги*, Београд: СКЗ, 192–273.

Aleksandra M. Petrović
High school "Svetozar Marković"
Jagodina

A PATH TO LANGUAGE: THE PROBLEM OF METHOD

Summary: In this paper we attempted to highlight the importance of the hermeneutic approach to language, which offers a responsible attitude towards language. As a starting point we used Heidegger's opinion that the essence of language is revealed through a conversation (*diálogos*) or through an encounter within a dialogue, while the particular characteristic of language is revealed through poetry. Since a poet does not approach the language through grammatical principles, but through feelings, which allows his/her voice to be heard, the deeper layers of language cannot be revealed through linguistics as the scientific study of language, but through production (*poiesis*). Therefore, the literature of a nation is a precondition for self-understanding of the nation in time. This self-understanding, which is accomplished through poetic language, is more fundamental in both existential and spiritual terms than the one exclusively founded on a linguistic approach to language; we tried to support this idea by using examples from the works of Rastko Petrovic and Branko Miljkovic.

Key words: method, language, literature, hermeneutics, poetic creation, self-understanding, human existence.